

persze nem teljesen méltányos, hiszen abban a tanulmányban *kezdők* seregszemléjére vállalkozott a szerző, ebben pedig tíz év *válogatott* kritikáit adta. Mégsem merném pusztán tematikai okokból magyarázni a két könyv értékelési módszerének különbségeit. Amíg abban a műben Fenyő esztétikai mércével közeledett olyan írókhoz is (például Berkesi Andrásához), akik inkább egy más stúdium, például a hatásszociológia illetékesége alá tartoznak, ennek a gyűjteménynek kritikái többségükben az *irodalombírálat* határai között maradnak.

S most meg kellene vallanom, milyen esetekben lenne vitázni valóm e bírálatokkal. Mivel az adott keretek közt ez megoldhatatlan, megelégszem azzal, hogy *jelzem* az eltérések egyik okát. Fenyő a 327. lapon vitatkozik B. Nagy Lászlóval, rámutatva a népiség koncepció történeti változásaira, majd felteszi a válasznak is szánt kérdést: „*Szabad-e normatív elvként elfogadni azt, aminek alapvető meghatározója éppen történelisége?*” A kérdés kérdést provokál: „Van-e olyan normatív elvünk, amely alapvetően nem történeti meghatározottságú?” A két kérdés közti különbségből lehetne vezetni mindazoknak az eltéréseknek elvi okát, amelyek az egyes írók megítélésében keletkezhetnének közöttünk.

Az elvekből következő taktikai különbség pedig az irodalmi harcok más-más felfogását tanúsítja.

Fenyő már a kritikusok ama nemzedékéhez tartozik, amely nem zárkózik el elvszerűen az irodalom egyik irányzata elől sem, számára távoli múlt már a „népiek” és „urbánusok” ellentéte, sőt az irodalmi

érték megállapítását sem hajlandó kizárólag csak attól függővé tenni, hogy ki „vonalas” és ki „ellenzéki”. Rokon- és főleg ellenszenvet nem fojtja el, de nem is vezeteti magát általuk. Határozott, sőt kinyilvánított *törekvés* ez a tárgyilagosságra, különösen a legutóbbi időben (itt megint nem lenne nehéz az irodalomtörténeti *diszciplína* hatásának érvényesülését felfedezni). Ezért tudja méltatni Illyést, Illés Endrét és Hidast, Benjámint és Somlyót, Sántát és Garait egyszerre és egymás mellett.

A história tanulságai szerint azonban az a kritikus életmű hat a legerdeltjesebben, amely — még tudatos egyoldalúságok és elfogultságok árán is — egy meghatározott irányzathoz kötődik, annak igyekszik útjelzőjévé esetleg úttörőjévé válni. A mostani válogatás és az újabb írások alapján ezt a csoportírányzatú kötődést egyértelműen nem lehetne kimutatni Fenyő kritikáiban. Valamiféle elvont, a tényleges irodalmi felfogások felett lebegő szocialista irodalmi eszmény olvasható ki bírálataiból. (Igen valószínű, hogy ez csupán átmeneti jelenség, egészséges reakció a pályakezdés éveire). Szeretné, ha a „párhuzamos egyenesek” „valahol egy időre találkoznának” (592). Ilyen találkozások azonban csak kivételes történelmi pillanatokban adódnak. Jelenleg — megítélésem szerint — még mindig az irányzatok további elkülönülése és megmérkőzése van napirenden. Fenyő István már eddig is gazdag kritikai és irodalomtörténeti munkásságának további kibontakozása épp attól függ, hogy az eszmei irodalmi küzdelmek elhatározó módon zajlanak-e le, s miként fog ő állástfoglalni ezekben.

Fekete Sándor

Szabolcs de Vajay: *Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte* (862—933.). Mainz, 1968. Hase u. Koehler Verlag. 173 S. 4 t. (Studia Hungarica 4. Schriften des Ungarischen Instituts München)

Hosszú idő óta első ízben jelent meg magyar szerzőtől összefoglaló munka a kalandozások első időszakáról. A magyar történelemnek ez a korai fejezete az utóbbi évtizedekben elsősorban a külföldi (német, francia, olasz) kutatók érdeklődésének volt a tárgya, hiszen nem magyar földön lejátszódott eseményekről van szó. A magyar történeti kutatás a kalandozások gazdasági és társadalmi okairól mutatott fel jelentős eredményeket, elsősorban Molnár Erik munkásságának jóvoltából, ezek azonban külföldön kevésbé ismertek. Úgyszintén nehezen hozzáférhetők a külföldi kutatók

számára azok a fontos kutatások is, melyek a fejedelmi családra, az egyes magyar törzsekre és nemzetségekre vonatkoznak, mint Györffy György művei. Éppen ezért igen örvendetes, hogy egy külföldön élő neves magyar történész vállalkozott a kalandozások kérdésének feldolgozására, támaszkodva mind a külföldi, mind a hazai újabb szakirodalom teljes anyagára. Ennek köszönhető, hogy Vajay új megvilágításba tudja állítani a Kárpát medencét elfoglaló magyarságnak Nyugat-Európával való első érintkezéseit. A szerző elfogadja az eddigi kutatásoknak a kalandozások gazdasági és társadalomtörténeti okaira vonatkozó eredményeit de meggyőzően cáfolja azt a régóta meggyökeresedett állítást, mely szerint a kalandozó hadjáratok kizárólag a zsákmányszerzést szolgálták és hogy öletszerűen, tervszerűtlenül történtek. A szerző kiemelve, hogy a politikai megfontolások

is döntő szerepet játszottak a kalandozó hadjáratok idejének és helyének meghatározásában, valamint hogy ezek minden esetben szoros kapcsolatban voltak a németországi, olaszországi vagy franciaországi belső állapotokkal. E hadjáratok mindig valakikkel szövetségben, egy meghatározott ellenség területére irányultak, s így nem elhanyagolható tényezői voltak e zűrzavaros évszázad európai politikájának.

Ez a könyv természetesen szigorúan történeti jellegű, mégis nem érdektelen az irodalomtörténet, közelebről az ősköltészet kutatói számára. Konkrét irodalmi vonatkozás ugyan alig van a könyvben, a magyar ősköltészetre vonatkozó ismereteinket azonban köztudomásúlag közvetett úton tudjuk csak gazdagítani. Így nem közömbös, hogy olyan eseményekről, melyek egykori hősi énekeinknek is tárgyai voltak, az eddigiek-nél pontosabb ismereteket szereztünk. Így a könyv alapján nagyobb hitelességet tulajdoníthatunk a fehér ló-mondának, valamint a magyarokat a Kárpátokon átkergető sasok hagyományának, sőt egy esetben a szerző érdekes megjegyzést tesz a Niebelung-ének esetleges magyar vonatkozásairól is. Az is feltűnő, hogy a szerző kutatásainak fényében Anonymus nem egy eddig teljesen kitalálnak minősített állítása (pl. a Zalán vezérrel vívott Alpári ütközet) a hitelesség „gyanújába” esik. Érdemes felfigyelni rá, hogy az utóbbi két évtizedben Györffy György, Pais Dezső és mások után most Vajay is hozzájárul Anonymusnak mint történetírónak a rehabilitálásához. Egyre inkább az a benyomásunk, hogy sok esetben nem Anonymus „kitalálásainak” okait kell felderíteni, hanem helyesen kell tudni értelmezni azt amit mond. Jó példa erre Pais Dezsőnek a székelyek eredete kapcsán Anonymus kúnjairól adott megszívlelendő magyarázata (MNy 1968.). Mindez pedig Anonymus íróként való tárgyalása szempontjából is elsőrendűen fontos. Vajay könyve ezért közvetve lényeges adalékokat szolgáltathat nemcsak az ősköltészet, de a magyar krónikák kutatásához is.

Külön fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a szerző komoly segítséget nyújt a hazai kutatóknak rendkívül gazdag jegyzetanyagával, bibliográfiájával (ebből értesülünk pl. arról, hogy 1957-ben a magyarok Sankt Gallen-i szerepléséről külön monográfia jelent meg J. Duft tollából *Die Ungarn in Sankt Gallen* címmel Lindau-Konstanzban, ami talán megvilágítja a magyar ősköltészet szakirodalomból ismert Sankt Gallen-i híres „kiáltozás” kérdését), s különösen genealógiai táblázataival.

Klaniczay Tibor

Hoffgreff-énekeskönyv. Kolozsvár 1554—1555
A kíséző tanulmányt írta: Tarnóc Márton. A faksimile szövegét gondozta: Varjas Béla. Bp. 1966. MTA Irodalomtörténeti Intézet — Akadémiai K. (Bibliotheca Hungarica Antiqua. 7.)

Tinódi Cronicája, a Heltai-Cancionale és a Bornemisza-énekeskönyv faksimile kiadása után ismét hozzáférhetővé vált egy fontos XVI. századi énekgyűjtemény, a csupán két erősen csonkult példányban ránk maradt Hoffgreff-énekeskönyv. Megjelentetése mindenképpen indokolt, mert a kíséző tanulmánnyal szólva, így valóban átfogóbb „képet nyerhetünk XVI. századi költészetünk, ezen belül a historias ének és bibliai história gazdag terméséről”.

Ezt a helyes kiindulópontot szem előtt tartva olvastuk át a kötethez csatolt kíséző tanulmányt, s az alábbi kritikai észrevételeket fűzzük hozzá. Tarnóc Márton dolgozata ökonómikusan foglalja össze az énekeskönyvre vonatkozó eddigi ismereteinket, s biztosnak látszó új eredményként eme következtetésekre jut: „a Hoffgreff-énekeskönyv a felsőtiszavidéki első tudós reformátor nemzedék körében jött létre. Az alapkonceptió valószínűleg Batizi András érdeme. Erre mutat Katakizmusának és a Hoffgreff-énekeskönyv szerkezetének rokonsága. A kolozsvári nyomdában abban az időben jelent meg, mikor az egyedül Hoffgreff György tulajdonában volt... megjelenése csak a Tinódi-Cronica után lehetett, de alkalmasint még 1554-ben, esetleg a következő év legelején”. E gondolatsorból leginkább a Batizi-katakizmus és a Hoffgreff-énekeskönyv koncepcióbeli rokonságára való ráérezés, s annak bizonyossá tétele dicsérendő, kitetszik azonban belőle az is, hogy Tarnóc elsődlegesen könyvtörténeti jellegű megközelítése a XVI. századi énekköltés szemszögéből való vizsgálódás lehetőségét kevésbé használja ki.

Köztudott, hogy XVI. századi énekeskönyveink a korabeli énekszerzők műveinek különféle szövegvariációit őrizték meg, s hogy a Régi Magyar Költők Tára XVI. századi, Szilády-féle sorozata a végleges szövegek kialakításában nem mindig a legmegbízhatóbb alakokra támaszkodott. Csak egy fontos példát erre, a filológia önkörain messze túlmutatót. Már Varga József megállapította, egy strófa vonatkozásában legálább (It 1955. 282.), hogy Szkhárosi Horvát András *Az átokról* szerzett éneke pl. a Bornemisza-énekeskönyvben eredetibb szövegében maradt ránk, mint ahogy azt a Hoffgreff-féle gyűjtemény alapján a RMKT II. kötete közli. Az egy strófa javított változata át is került aztán az 1955 utáni szövegkiadásokba, az a több mint húsz esetre vonatkozó újabb korrekciósorozat